

Hilde A. Aamodt & Alicja Olkowska

«Og husk at vi ikke har *mistet* omsorgen for våre barn. Den er blitt *tatt* fra OSS»

– Om hvordan foreldre som har blitt fratatt omsorgen inkluderes og ekskluderes i samfunnet

Artikkelen er et resultat av et forskningsprosjekt som studerer omsorgsovertakelser fra et foreldreperspektiv i Norge. I denne artikkelen undersøker vi hvordan mødre som er fratatt omsorgen for sine barn inkluderes og ekskluderes i samfunnet og på den måten blir gitt ulike subjektidentiteter. Identiteter den enkelte ikke nødvendigvis kjenner seg igjen i, men som like fullt kan medføre ekskludering og utestengelse fra avgjørende velferdsgoder. Det å være inkludert i barnevernets system innebærer ikke nødvendigvis å motta hjelp den enkelte opplever som hjelpsom. Heller fremstår barnevernet å være framkølet det sosialfaglige system hvor livsbetingelser og omsorgskompetanse blir sett i en sammenheng. Heller ikke det rettslige system synes å komme disse foreldrene til unnsetning. Avslutningsvis tematiseres menneskerettighetenes mulig funksjon for foreldre som er fratatt omsorgen for sine barn. Artikkelen er forankret i Niklas Luhmanns systemteori.

Nøkkelord: barnevern, omsorgsovertakelser, inkludering, ekskludering, identitet, Niklas Luhmann, systemteori

Innledning

I denne artikkelen studerer vi hvilke inkluderings- og ekskluderingsmekanismer barnevernsforeldre i Norge utsettes for gjennom å bli gitt ulike subjektidentiteter i samfunnet. Identiteter de ikke nødvendigvis kjenner seg igjen i, men som like fullt blir avgjørende for hvordan de ser seg selv, og som disponerer hjelpen og støtten de blir tilbudt.

Tidligere forskning viser at foreldre som har kontakt med barnevernet, er generelt underprivilegerte i samfunnet. De har lavere utdanning, løsere tilknytning til arbeidslivet, dårligere nettverk, svakere helse og har dårlig økonomi (Andenæs, 2004; Clausen & Kristofersen, 2008; Kojan & Fauske, 2011; Kojan & Storhaug, 2021). Mer enn å stadfeste foreldrenes marginaliserte posisjon forsøker vi i denne artikkelen å vise, ved hjelp av Niklas Luhmanns systemteori, *hvordan* samfunnet kommuniserer og tilbyr foreldrene særlige subjektidentiteter som plasserer barnevernsforeldre i marginaliserte posisjoner, hvor vi deretter etterspør et politisk ansvar for deres situasjon. Vi spør om ikke disse foreldrenes kamp for rettigheter kan ses i sammenheng med andre minoritetsgruppers identitetskamp og hvor vi påpeker, fra et menneskerettslig perspektiv, foreldrenes mangel på anerkjennelse og likeverd. Samtidig etterlyses et sosialfaglig blikk hvor livsbetingelser og omsorgskompetanse blir forstått og sett i en sammenheng i vurderingen av familiers hjelpebehov. Nettopp fordi sosialt arbeid blir beskrevet som et hjelpesystem hvis funksjon er å bidra til inkludering (Nissen, 2010; Warming & Fahnøe, 2017).

Luhmanns særlige bidrag er et blikk på hvordan samfunnet og det sosiale skapes gjennom kommunikasjon. Teorien bygger på en radikal konstruktivisme hvor virkeligheten verken ses som en realitet uavhengig av iakttageren, eller trer frem som en konstruksjon avhengig av iakttageren. Heller er realiteten *i* konstruksjonen. Dermed vil det å produsere mening gjennom den konkrete iakttagelse innebære å produsere virkelighet (Luhmann, 1988, 2006; Moeller, 2006). Det er dermed et perspektiv hvor virkeligheten ikke stadfests gjennom en intersubjektiv enighet eller en felles forståelse. Heller består samfunnet av sosiale systemer med hvert sitt unike blikk på verden. I denne artikkelen er det foreldres konkrete iakttagelse og kommunikasjon av sin erfaring med omsorgsovertakelse som iakttas som produksjon av mening og virkelighet. Artikkelen bygger på intervjudata med ti foreldre som har erfart en omsorgsovertakelse av ett eller flere barn. Vi undersøker hvordan foreldrenes kommunikasjon formidler og skaper ulike subjektidentiteter som bidrar til en ekskludering på en rekke samfunnsområder. Problemstillingen som undersøkes er; *Hvordan opplever foreldre, som har blitt fratatt omsorgen for barnet sitt av barnevernet, seg inkludert og ekskludert i samfunnet?*

Det å bli fratatt omsorgen for sitt barn er forbundet med skam, noe som i seg selv kan gjøre det vanskelig å stå opp for sine rettigheter (Housten, 2016; Gibson, 2020). I Norge har Organisasjonen for barnevernsforeldre (OBF) gjort

Hilde A. Aamodt
Ph.d.
OsloMet –
storbyuniversitetet
Institutt for sosialfag

E-mail:
haamo@oslomet.no

Alicja Olkowska
Master i
familiebehandling
OsloMet –
storbyuniversitetet
Institutt for sosialfag

E-mail:
alicja@oslomet.no

et arbeid for å etterspørre og synliggjøre disse foreldrenes rettigheter (OBF, nettsider). Fra forskningsfeltet etterspørres det kunnskap om foreldrenes situasjon og perspektiv, og hvordan foreldrene blant annet kan bli en ressurs for barnet mer enn en motpart for fosterforeldre og kommune (Unrau, 2007; Slettebø, 2013; Ankestyrelsen, 2013; Aamodt & Mossige, 2014; Hammer, 2016; Karmsten et al. 2018; Karmsten, 2109; Syrstad, 2020; Bengtsson & Karmsten, 2020; Syrstad & Slettebø, 2020; Aamodt & Sommerfeldt, 2022).

Barnevernets manglende foreldreperspektiv blir forstått og forklart med de nordiske lands siste års særlige barneofokus¹ (Pösö et al., 2014; Hennem, 2015; Hammer, 2016; Picot, 2016; Bengtsson & Karmsten, 2020) hvor flere nå spør om dette perspektivet har gått for langt og på bekostning av et familieperspektiv hvor hensynet til barnets beste må forstås og ses avhengig av barnets relasjonelle og materielle kontekst (Hennem, 2017; Kojan, 2021; Aamodt, 2021). Blant annet blir det «treleddede» foreldreskapet med sitt fokus på samarbeid mellom foreldre, fosterforeldre og barneverntjeneste løftet frem som et viktig mål og utvikling (Aamodt & Mossige, 2014; Boyle, 2017; Chateaufeuf et al., 2017; Hæstbek & Jacobsen, 2019; Brobyggerprogrammet, 2019; Aamodt & Sommerfeldt, 2022).

Det etterspurte fokus etter foreldrenes perspektiv kan også ses i sammenheng med den internasjonale kritikken av barnevernets praksis i Norge. Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) i Strasbourg har de siste årene besluttet å ta inn 43 norske barnevernssaker til behandling. Dom er felt i 16 av sakene og Norge har blitt domfelt i 14 av dem.² Et tilbakevendende tema i disse dommene er at EMD mener det gis for lite samvær etter omsorgsovertakelser, og at det ikke blir tilstrekkelig lagt til rette for en mulig gjenforening med foreldrene. Norge kritiseres med andre ord for en manglende ivaretagelse av barnets rett til familie hvor også omsorgsovertakelsens karakter av midlertidighet ikke gjenspeiles i verken praksis eller lovgivning (Strand Lobben mfl. mot Norge, 2019).

Det er røster som tar til orde for å tenke radikalt nytt om barnevernets praksis. For eksempel blir det stilt spørsmål om det å plassere barn i fosterhjem alltid er til barnets beste. Kan det være at barnet aldri kan bli noe mer

en «annen rangs» i forhold til fosterfamiliens biologiske barn (Lausten et al., 2017; Marx, 2012)? Det har også blitt reist spørsmål om det å omplassere barn i fosterhjem er et gedigent eksperiment (Hestbæk, 2021). Sentralt er også dilemmaer mellom det å hjelpe foreldrene og det å frata dem omsorgen ved tvang (Jørgensen, 2017).

Individet i det funksjonelt differensierte samfunnet

Niklas Luhmann (2016) beskriver en markant samfunnsendring fra 17-1800-tallet. Her endrer samfunnet seg fra å være organisert og inndelt etter klasse, familieforhold og hierarki til å bli funksjonelt differensiert. Luhmann beskriver hvordan samfunnet går fra å være stratifisert inndelt til at det strukturerende prinsipp er samfunnets funksjoner. Med det mener han at samfunnet består av systemer der hvert system har sin funksjonelle oppgave. Hvert system kommuniserer i henhold til sin spesifikke kode hvor noe ses til forskjell fra noe annet. Det økonomiske system ser etter hva som er lønnsomt til forskjell fra det ulønnsomme, det sosialfaglige etter hva som er hjelpsomt til forskjell fra ikke-hjelpsomt, det vitenskapelige blikket søker det som er sant til forskjell fra det usanne, det rettslige etter hva som er lov til forskjell fra ulovlig, og det sportslige systemet organiserer verden utfra forskjellen mellom å vinne og å tape, for å ta noen eksempler. Den funksjonelle differensiering går på tvers av landegrensene. Det er ikke ett økonomisk system i Norge og et annet i Thailand. Heller er systemene globale.

Systemene er også *prinsipielt* likeverdige i sin funksjon. Det innebærer at intet system er av mer verdi enn et annet. Dermed finnes det heller ikke et «over-system» vi kan ty til om vi er i tvil om hvilken beskrivelse vi skal se hen til. For systemet selv er dets egen funksjon det primære. Det betyr ikke at vi ikke kan definere og bestemme at ett system skal ha forrang. I en rettsal er for eksempel det juridiske systemet rådende. Et fravær av hierarki mellom systemene betyr imidlertid ikke et fravær av hierarki mellom mennesker (Moeller, 2006). Forskjellen er at ulikheten mellom mennesker ikke lenger korresponderer med samfunnets orden. Samfunnet er ikke inndelt og ordnet etter sosial stratifikasjon hvor individet får sin identitet og subjektposisjon gjennom arv og familietilhørighet. Den enkelte er ikke lenger sikret individuell identitet, status og inkludering gjennom sin sosiale plassering i en bestemt familie (Luhmann, 2002).

Som individ har en dermed ikke tilgang til en generell inkludering i samfunnet. Heller blir en inkludert gjennom de ulike systemenes identifisering av den enkelte som person. En er i utgangspunktet «utenfor» og tilbys delvise inkluderinger gjennom systemenes rolletildelinger (Luhmann, 2016; Moeller, 2006). Ved at hvert enkelt system kommuniserer den enkelte som inkludert eller ekskludert integreres vi som personer i samfunnet. Som person kan du

dermed være inkludert og ekskludert på samme tid. Du er inkludert i samfunnet som ekskludert.

Med funksjonell differensiering blir det å være individuell og unik noe en blir i betydningen forskjellig fra alle andre. Dermed må vi akseptere noe generelt for å kunne gjøre oss selv unik (Moeller, 2006). Identiteten skapes ved å bli sett som en person til forskjell fra alle andre. Identiteten som rettsløs skapes til forskjell fra å se alle andre som rettighetshavere. Identiteten som mislykket trer frem som en motsetning til de generelt vellykkede. Dermed ser vi hvordan individualiteten er i kontinuerlig endring og noe som må jobbes frem nærmest fra situasjon til situasjon, fra dag til dag (Moeller, 2006).

Hvert system definerer, inkluderer og ekskluderer fra sitt systeminterne rasjonelle blikk. Det er som om vi har mistet identiteten «som holder oss sammen». Vi er ingenting i kraft av oss selv. Svaret på dette, sier Luhmann er at vi mennesker har behov for selvbeskrivelser som ivaretar vår verdi, respekt og likeverd i kraft av å være mennesker. Det er her semantikken om frihet, likhet og menneskerettigheter finner sin plass. Vi har behov for å vite at noe er hevet over funksjonssystemenes blikk. Luhmann beskriver dette som menneskenes selvbedrag. Vi har etablert en semantikk for å imøtekomme det lappeteppet av identiteter som funksjonssystemene tilbyr oss (Moeller, 2008). Det er en semantikk vi trenger for å overbevise oss selv om vår alles ukrenkelige verdi, uavhengig av posisjon og familietilhørighet.

Metode

Artikkelen har en konstruksjonistisk vitenskapelig tilnærming. Det innebærer at vi både i innhenting av data og i analyseprosessen antar at virkeligheten trer frem som følge av blikket vi ser med. Fenomenet vi studerer og oss som forskere vil dermed være viklet sammen på særlige måter i denne konstruksjonen. Vår forståelse av virkeligheten er på den måten mediert, det vi ser er forutsatt av blikket vi har sett med (Pors & Hustad, 2020). Vi har dermed ikke som mål å fastlegge hvordan virkeligheten faktisk *er*. Heller trer funnene og analysen frem som følge av vårt blikk for hvordan foreldre kommuniserer en forskjell mellom det å være inkludert og ekskludert. I tillegg betyr det at vi ser foreldrenes kommunikasjon som meningsskapende og som en produksjon av virkelighet (Luhmann, 1997, 2006), og etterlyser dermed ikke andre parters beskrivelser for å kunne stadfeste de inkluderings- og ekskluderingsmekanismene foreldrene eventuelt utsettes for.

Kvalitative intervju

Vi har gjennomført ti intervjuer med foreldre³ som har blitt fratatt omsorgen for ett eller flere barn. For noen av foreldrene hadde dette skjedd nylig, for andre lå omsorgsovertakelsen langt tilbake i tid. Intervjuene ble gjennomført

uten en intervjuguide til å styre intervjuene. Heller var det ett spørsmål som dannet intervjuets utgangspunkt; *Kan du fortelle om omsorgsovertakelsen slik du opplevde denne?* På den måten sikret vi at intervjuene handlet om det representantene var opptatte av, og ville formidle, mer enn hva vi forskere på forhånd ønsket å få kunnskap om. Dermed ble det hva foreldrene opplevde som viktig å formidle som ble prosjektets empiri (Justesen & Mik-Meyer, 2010). Tilnærmingen kan beskrives som produksjon av narrative data hvor det legges vekt på foreldrenes subjektive meningsskaping (Riessman, 1993). På mange måter var intervjutilnærmingen ny for oss. Vanligvis har vi støttet oss til forhåndsdefinerte forskningsspørsmål som har dekket ulike temaer vi har ønsket å få belyst. Vi opplevde imidlertid at denne fremgangsmåten ga kunnskap på en annen måte, og at tilnærmingen bidro til en viktig kunnskapsoverføring. Vi fikk tilgang til kunnskap vi på forhånd ikke hadde tenkt på, erfaringer vi ikke kunne gjettest å etterspørre, samtidig som at intervjuene ga oss en opplevelse av å ha fått et viktig oppdrag i å forvalte kunnskapen vi hadde fått overlevert. Denne artikkelen er et forsøk på dette, og er et eksempel på erfaringer og innsikt vi på forhånd ikke var forberedt på.

Det empiriske materiale

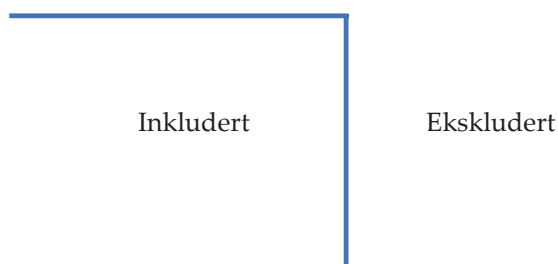
Som nevnt er det empiriske materialet intervjuer med foreldre som har blitt fratatt omsorgen for ett eller flere barn av barnevernet. Hvordan vi leser og forstår vår empiri, vil imidlertid alltid på en eller annen måte være formet av blikket vi anlegger. Teori og empiri kan dermed ikke forstås uavhengig av hverandre (Andersen, 2021). Heller vil vår teori og empiri være to sider av den samme mynt for å sitere Niels Åkerstrøm Andersen (2021, s. 247). Empirien må skapes på en måte som gjør at den nettopp kan fungere som empiri. Det er for eksempel mye av empirien som ikke tas i bruk, noe blir valgt bort, og andre innsikter blir kanskje ikke oppdaget. Det er først når vi ser empirien på en bestemt måte at vi også lager og former den slik at den passer nettopp til vår teori og analysestrategi (Andersen, 2021). Empirien setter rammer og begrensninger for hva vi ved hjelp av teorien kan få øye på. Det er ikke mulig å få øye på alt. Samtidig definerer ikke empirien hva vi ser. Hva vi ser er resultat av den konkrete analysestrategien. Det samme kan vi si om teorien. Teorien setter ramme og begrensninger for hvordan det empiriske materialet kan forstås, uten å definere hva det empiriske er. Hvilken empiri som skapes er nettopp resultat av den konkrete analysestrategien (Pors & Hustad, 2021). Luhmanns systemteori skiller mellom psykiske, sosiale og biologiske systemer. Systemene er autopoietiske og lukkede, og produserer seg selv gjennom henholdsvis tanker, kommunikasjon og prosesser. Vi har dermed kun tilgang til de sosiale systemene gjennom måten det kommuniseres, og det er dermed kun foreldrenes kommunikasjon som analyseres, og ikke for eksempel kroppslige reaksjoner eller deres tanker (1990).

Analysestrategi

Samfunnet som enhet forsvant samtidig med konseptet om Gud, sier Luhmann (Moeller, 2006). Samfunnet kan dermed ikke lenger analyseres som om det er mulig å plassere seg utenfor det en analyserer. Heller befinner vi oss alle *i* samfunnet. Vi må derfor skape et *utenfor* (Luhmann, 2016). I denne artikkelen har vi konstruert et *utenfor* ved å etablere et blikk med forskjellen mellom inkludert og ekskludert på samfunnets funksjonssystemer. Analyseblikket er rettet mot måten foreldrene kommuniserer seg selv som inkludert eller ekskludert i de ulike funksjonssystemene. Mer konkret er det foreldrenes iakttagelse av kommunikasjonssystemenes iakttagelse av dem som personer som er analysert frem.

Teoriteknic kan en kun bruke et begrep når en kan se hva det utelukker. Dermed er det også kun meningsfullt å tale om inklusjon når det finnes en eksklusjon (Luhmann, 2016, s. 501). I denne artikkelen har vi tatt utgangspunkt i de ulike funksjonssystemenes etablerte forskjeller og sett hvordan foreldrene blir gitt subjektidentiteter gjennom hvordan systemene plasserer dem på systemenes innside eller utside. Inklusjon betegner formens innside og eksklusjon er formens ytterside:

Figur a, analyseblikk

Etiske retningslinjer

Gjeldende forskningsetiske retningslinjer for bruk av data er blitt fulgt og godkjenning fra NSD⁴ foreligger. Alle formelle krav til innsamling, bruk og oppbevaring av datamaterialet er oppfylt. All deltakelse i studien er basert på informert og frivillig samtykke. Deltakernes anonymitet er ivaretatt og alle resultater er fremstilt på gruppenivå. Ingen enkeltpersoner er identifiserbare. Alle representantene ble informert om at de kunne trekke seg underveis i studien om de likevel ikke ønsket å delta. Ingen har trukket seg.

Funn og analyse

Som individer er vi ikke inkludert i *samfunnet*, heller er vi inkludert på ulike måter avhengig av det enkelte funksjonssystemets interne tilskrivninger (Luhmann, 2002). Inklusjon og eksklusjon kan derfor bare skje innenfor et systems kommunikasjon. Altså er det systemene selv som kommuniserer en form for inkludering eller eksklusjon gjennom hvordan en som person gjøres relevant i kommunikasjonen. Dermed er vi som individer ikke lenger én i betydning «hel og udelelig». Heller fremstår den enkelte som stykkevis og delt. For eksempel kan en fremstå som både en mor, datter, arbeidstaker, venn, kreativ, dyktig, sporty osv. Identiteten er dermed sosial og trer frem gjennom måten kommunikasjonssystemene kommuniserer og gjør den enkelte relevant. *Måten* den enkelte er inkludert i samfunnet avhenger dermed av det enkelte funksjonssystemets blikk og inkludering.

Det å være inkludert betyr imidlertid ikke nødvendigvis en positiv identitetsbeskrivelse. Det er fullt mulig å være inkludert ved et negativt fortegn. Det økonomiske system kan se en som uøkonomisk, loven kan definere oss som kriminell, pasientrollen gir oss betegnelsen syk osv. En er dermed inkludert ved å bli kommunisert frem som ekskludert. I analysen er det sett etter hvordan foreldrene kommuniserer frem ulike subjektposisjoner som de opplever å bli gitt av de ulike funksjonssystemene.

En identitet som rettsløs – rettssystemets eksklusjon

Rettssystemet inkluderer ved å tilkjenne eller frakjenne den enkelte rettigheter. Flere av foreldrene beskrev hvordan de opplever å bli utestengt fra barnets liv, og uten en mulighet til å hevde sin rett til å se barnet. Heller opplever de å bli sett som en trussel av fosterforeldrene. De forsøker derfor å tilpasse seg og opptre på en måte som ikke utfordrer fosterforeldrenes posisjon for dermed å kunne håpe å få mer innpass i barnets liv. De opplever at det kun er deres oppførsel som i realiteten kan gi dem kontakt med barnet. Utover et begrenset samvær har de ingen *rett* til dette og opplever seg dermed prisgitt fosterforeldrenes velvilje:

«Og fostermor hadde også store utfordringer med meg. Ville ikke forholde seg til meg. Syntes det var vanskelig, så det ble vanskelig. Og når det var håndballturneringer eller skoleavslutninger så måtte barna velge. Dere kan velge meg eller mamma sa hun. For hun (fostermor) ville ikke forholde seg til meg. Så noen ganger så løy jeg og sa at jeg dessverre ikke kunne, fordi jeg tenkte at det var greit for fostermor å få lov, at det var hennes tur. Men det var vanskelig å være mamma da. For jeg ville så gjerne. Og særlig siden jeg ikke fikk se barna så ofte som jeg ville. Men jeg ville ikke belaste barna. Men på den første skolen,

42 elever. Og så kom jeg inn, og så kom en jente springende bort til meg; «Er det du som ikke kan ha ungene hos deg?». Og da kjente jeg..., og jentungen ble så flau. Og jeg tenkte at jeg aldri skulle være med mer, men jenta mi sa bare: «Bare kom du mamma. Det går helt greit». Men, ja, det var tøft».

Foreldrene beskriver en subjektidentitet uten rettigheter til å være sammen med barnet sitt og som avhengig av at rettssystemet tildeler dem denne retten. Ved å ikke bli tilkjent disse rettighetene opplever de seg ekskludert i rettens system. I Norge har foreldre etter en omsorgsovertakelse blitt tildelt et svært begrenset samvær med barnet. Mer enn å vurdere samværet individuelt har det blitt praktisert en samværsnorm hvor foreldre har fått tilkjent samvær til fire timer, fire til seks ganger i året (Stang & Baugerud, 2018; Gerdtts-Andresen, 2020). Etter at Norge ble domfelt av Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) i Strasbourg hvor EMD mener det gis for lite samvær etter omsorgsovertakelse, er praksisen imidlertid i endring og flere foreldre blir tilkjent mer samvær (Strand Lobben mfl. mot Norge, 2019; Alvik, 2021). Selv om det gis mer samvær vil det likevel være slik at mange foreldre har mindre samvær enn de ønsker, og vil på den måten kunne kjenne seg ekskludert fra rettigheter de opplever avgjørende for dem.

En identitet som fattig – økonomisystemets ekskludering

Økonomisystemet skiller mellom det å ha og det å ikke ha penger og dermed hva som er økonomisk lønnsomt til forskjell fra det ulønnsomme. Mange av foreldrene beskrev hvordan det å ikke ha penger og et stabilt sted å bo var en indirekte årsak til at de hadde blitt fratatt omsorgen for barnet. De fortalte hvordan det å falle utenfor på ett område i livet, for eksempel ved å miste inntekter, gjerne førte til en ekskludering også på andre områder, noe som igjen førte til en eskalering av problemene. Penger blir avgjørende for hvilket boområde en kan bo i, og dermed også hvilket naboskap og nettverk en får, som igjen har betydning for støtten en får i hverdagen:

«Hvis man hadde fått hjelp til å kunne bo et stabilt sted, til du fikk jobb. Da hadde man kunne unngått mye. Økonomi er en veldig stor del av unødvendige omsorgsovertagelser».

«Og det med økonomi. Du skulle kunne fått hjelp uten å måtte gå til barnevernet. Hvis du får hjelp av Nav til barnehage, strøm osv. Så går alt til barnevernet. Det er feil. Det er en belastning. Og man vil jo heller ikke at folk skal vite at man har så dårlig råd».

Foreldrene beskrev hvordan det å ha dårlig økonomi kunne resultere i en bekymringsmelding til barnevernet og hvordan dårlig økonomi ble av barnevernet forstått som en mangel ved omsorgen. Likevel erfarte foreldrene at denne sammenhengen ikke ble forstått motsatt. At økonomisk hjelp ville kunne bedre omsorgen.

Flere av foreldrene påpekte at økonomisk støtte likevel ble forstått som viktig dersom barnet ble flyttet i fosterhjem. Moren nedenfor hadde fått gutten tilbakeført etter at han hadde bodd hos fosterforeldre i ett år:

«(...) i det siste så har jeg vært sykemeldt. Etter at jeg mista gutten min så gikk det en stund hvor jeg ikke klarte å jobbe. Og da jeg fikk han tilbake så ble jeg jo pålagt av barnevernet å ikke ha han i barnehage. Og det er også en ting jeg stusser litt på. For når fosterforeldre får et barn så får jo de betalt for å være hjemme. De får masse støtte for å kunne gå hjemme med barnet. Men når jeg på en måte får han tilbake og får beskjed om at jeg må være hjemme med han. Da får jeg ingenting. Så jeg er jo tvunget til å gå på sosialen. For å få endene til å møtes. For jeg har ikke nåla i veggen her».

Fosterforeldre blir gjerne tilkjent økonomisk støtte det første året for å ivareta barnets ulike behov. Denne praksisen gjelder likevel ikke for foreldre som får barnet sitt tilbakeført. Det å legge til rette for gode omsorgsbetingelser gjennom økonomisk støtte blir dermed kun praktisert dersom barnet er i fosterhjem. Flere har pekt på hvordan livsbetingelser får betydning for foreldres omsorgskompetanse og hvordan det som tilsynelatende kan fremstå som psykiske problemer eller en manglende utøvelse av emosjonell omsorg i realiteten handler om strukturelle forhold (Schultz Jørgensen, 1999; Bøe, et al., 2014; Repetti et al., 2002; Clifford et al., 2015; Morgan et al., 2019; Kojan & Storhaug, 2021). Foreldre med store sosioøkonomiske utfordringer i kontakt med barnevernet forteller hvordan det å ikke ha råd til å betale for barnas skolefritidsordning, fritidsaktiviteter, ferier eller klær oppleves som nedverdiggende, samtidig som de bekymrer seg for hva det innebærer for barna (Kojan & Storhaug, 2021). Likevel blir ikke sosioøkonomiske forhold ansett som relevante for barnevernets tiltak. Heller anses det å være marginalisert som utenfor barnevernets ansvarsområde, ikke bare for de ansatte, men også slik det fremkommer i sentrale nasjonale retningslinjer (Kojan & Storhaug, 2021). Dersom manglende økonomi blir forstått som noe som reduserer omsorgskompetansen, kan en spørre seg hva som gjør at ikke det også kan bli sett som noe som *bedrer* omsorgen, og dermed som et relevant tiltak i barnevernets praksis. Særlig når vi vet hvordan dårlig økonomi påvirker den enkeltes selv-bilde som igjen vil kunne påvirke den enkeltes omsorgskompetanse (Schultz Jørgensen, 1999; Morgan et al., 2019; Kojan & Storhaug, 2021; Djup, 2022).

En identitet som barnemishandler – mediernes ekskludering

Gjennom mediene tilbys vi ulike individualiteter. Ved å forklare hendelser og kommunikasjon til individuelle handlinger tildeles personer en identitet. Politikere kan bli fremstilt som snyltere, influensere blir gitt rollen som forbilder og sportsutøvere fremstår nærmest som overmenneskelige. På den måten presenterer mediene menneskene som individuelle sosiale agenter (Luhmann, 2002b; Moeller, 2008). Den enkelte fremstilles gjennom måten mediene kommuniserer. Flere av foreldrene beskriver hvordan de gjennom mediene blir tildelt en identitet de ikke kjenner seg igjen i:

«Og man ser det også i mediene. Hvordan foreldrene skapes som noen uhyrer mens barna er sårbare. Det er Stine Sofies stiftelse som fremstiller foreldrene som uhyrer mot sårbare barn. Og på helsestasjonen er det plakater hvor mor ligger på sofaen med vinflasker rundt, og et barn som gråter, hvor det er oppfordring om å si fra hvis du er bekymret for et barn.. Det er ikke særlig lett å identifisere seg som en barnevernforelder når det er bildet som skapes av oss. For hvor er presentasjonen av alle oss som er syke og som selv tok kontakt av hensyn til våre barn og ba om hjelp. Det er ikke en fortelling som formidles».

Gjennom mediene opplever foreldrene å bli tildelt en identitet som de ikke kjenner seg igjen i. De opplever at mediene skaper dem som personer som skader sine barn:

«Men vi blir fremstilt som overgripere og voldsutøvere. Det er ikke det vi er. Vi er foreldre som har mistet omsorgen fordi vi sliter på så mange områder samtidig, eller vi når ikke opp til barnevernets standarder for emosjonell omsorg. Det er ingen av oss barnevernsforeldre som tenker at barn skal utsettes for overgrep og vold».

Foreldrene vi snakket med reagerte også på hvordan barna blir fremstilt i mediene. Når det søkes etter fosterhjem gjennom kampanjer som blir formidlet gjennom McDonald's plakater er det som om barnet fremstilles som en vare som bare kan gis bort til noen som er bedre egnet:

«Og en annen illusjon er at fosterforeldre er så spesielt egnet. De er ikke det. Det er vanlige familier. Det er altså en holdningsendring som må til. Vi har ikke et hjelpefokus i vårt samfunn. Holdningen er heller at vi skal redde barnet. Redde barnet fra foreldrene».

Foreldrene opplever at de som foreldre blir gitt en identitet som barnemishandler og som barnet må hjelpes vekk fra. Det er en identitet ingen foreldre

vil vedkjenne seg. Dermed kan de heller ikke fortelle at de har blitt fratatt omsorgen for barna sine:

«(...)Så hvis folk spør meg om barn, så svarer jeg på det. Men hvis ikke folk spør om det så har det vært veldig sånn befrielse når folk ikke har visst det. Så jeg har på en måte unngått å ta det opp hvis jeg ikke måtte. Men så blir det likesom situasjoner hvor, skal jeg si det liksom, altså jeg har jo fortalt det til noen av de mødrene i barselgruppa hans for eksempel, så begynte jeg å fortelle om det. Og da merket jeg jo at de sluttet å ta kontakt med meg. Da var det liksom sånn. Jeg merket jo det at de var ikke så interessert i å snakke med meg lenger. For det er jo sikkert det at, ... Mister du omsorgen så er det jo normalt sett alvorlig. Da har du på en måte gjort noe som ikke er veldig greit».

De vanligste årsakene til omsorgsovertakelser i Norge er manglende foreldreferdigheter og det som beskrives som manglende emosjonell omsorg (18%). Til sammenligning utgjør seksuelle overgrep kun to prosent av sakene (SSB i Totland, 2018). Flere har også tatt til orde for at omsorgsovertakelsene som skjer i Norge ikke er tilstrekkelig begrunnet og forklarer utviklingen med et ureflektert *hensyn til barnet* som øverste prinsipp (Totland, 2018; Helsetilsynet, 2019; Aamodt, 2015). Det blir også beskrevet hvordan barnets posisjon, i synet på hva velferdsstaten er og skal være, legitimerer statens inngripen i familiers liv og på den måten former det norske foreldreskapet (Hennum & Aamodt, 2021). Et foreldreskap som må mange måter blir forstått snevert og lite romslig for alternative foreldrepraksiser (Djup, 2022). Mediene formidler dessuten et skille mellom det som beskrives som et *barnevern* og et *foreldrevern*. Spørsmålet er om dette er et konstruert eller et kunstig skille. Enhver støtte og ivaretagelse av foreldrene vil også være en ivaretagelse og støtte til det beste for barnet (Helsetilsynet, 2019). Når det samtidig blir beskrevet at barnevernet flytter barn i fosterhjem på syltynt grunnlag (Totland, 2018⁵), er spørsmålet om ikke *hensynet til barnet*, risikerer å true det hensynet det er satt til å ivareta.

En identitet som «barnløs» – familiesystemets ekskludering

Med utviklingen til det funksjonelt differensierte samfunn utvikler også familien seg til et autonomt system uavhengig av familiens økonomi og eiendom. Familien som system produserer seg selv og ser seg selv gjennom forskjellen mellom å være elsket og ikke-elsket. Systemet opprettholder seg selv gjennom intime relasjoner og er ikke til for andre enn seg selv (Luhmann, 1986). Når barnet ikke lenger er en del av familien ekskluderes den enkelte også som forelder. De er foreldre, men sosialt sett kan de ikke identifisere seg selv som en mamma eller pappa. Selv ikke for den aller nærmeste familie;

«Jeg husker jeg hadde vært på kurs, sånn foreldreveiledningskurs. Også skulle vi møtes igjen etter et halvt år. På en samling. Og da var det ingen som kom. Og da tok jeg kontakt med de andre foreldrene som hadde vært på kurset. Og spurte hvorfor de ikke kom. Og da svarte de:... men jeg kan ikke komme på sånt. Min samboer vet ikke at jeg har barn».

«Jeg lever mitt liv, men ingen vet. Jeg begynte på nytt. Flyttet, og startet på ny. Det er bare foreldrene mine som vet. Naboer, samboeren min vet ikke om barnet som ikke er her. Samvær foregår i smug. Jeg er mamma fire ganger i året».

Gjennom familiens intime relasjoner blir den enkelte et individ til forskjell fra de andre. Familiens kommunikasjonssystem skaper den enkelte til en mamma, pappa, kjæreste, snill, viktig osv. Når barnet ikke lenger er i familien, stopper også kommunikasjonen. Både den kommunikasjonen som snakker om foreldre-barn relasjonen, men også den mellom foreldre og barn. Dermed finnes ikke lenger en kommunikasjon som identifiserer den enkelte til personen mamma eller pappa. Det å bli fratatt omsorgen for barnet innebærer dermed også å miste en identitet som forelder. Barnevernets praksis er imidlertid i endring. Det er et økt fokus på samvær og også det som beskrives som det «treleddede» foreldreskapet. Her arbeides det for at barnet skal opprettholde og ha hyppig kontakt med slekt og familie hvor barnets oppvekst blir et samarbeid mellom foreldre, fosterforeldre, og barneverntjeneste (Brobyggerprogrammet, 2019; Lyrer et al., 2020; Aamodt & Sommerfeldt, 2022). I disse situasjonene kan en tenke seg at foreldre som blir fratatt omsorgen likevel kan opprettholde en identitet som forelder.

En identitet som selvhjulpen – sosialfaglig ekskludering

Det sosialfaglige system iakttar med forskjellen mellom hjelp og ikke-hjelp. Det retter sin kommunikasjon etter hva som kan være til hjelp og søker å tilby hjelp. Foreldrene formidler imidlertid en opplevelse av å være ekskludert i det sosialfaglige system. De blir nettopp ikke gitt rollen å ha behov for hjelp:

« (...) Og omsorgsovertakelse permanent, det er det verste. Hadde det vært sånn at man kunne tenke omsorgsovertakelse som hjelp. Det kunne være en god hjelp. En stund. Da kunne barna fått det trygt og ro. Også kunne mor, far og familien få jobb, utdanning. Orden. (...) Hvorfor kan ikke barnevernet være en hjelp? Også når man må gjøre omsorgsovertakelser? »

Foreldrene opplever at det ikke er et fokus på hvordan barnevernet kan bidra til at situasjonen blir bedre. Heller opplever de å være under kontroll og en granskning av hvorvidt en er god nok:

«Og jeg slapp sånne omsorgssenter. Når man ser på de timeplanene på sånne omsorgssentre. Jeg blir helt varm i trøya når jeg ser det. Jeg hadde ikke klart det. Det er jo 12 timer fullt med noe. Og det er like timeplaner. Og foreldre og barn har jo ikke noe tid. Du får jo ikke hjelp. Du får rapporter. Basert på observasjoner. Med en gang det er mor/ barn institusjoner så får du ikke hjelp lenger. Det er en annen agenda. Det er vurdering av om du er god nok. Ingen hjelp til å bli god nok».

Foreldrene beskriver et fravær av sosialfaglig kommunikasjon. De befinner seg på forskjellens ytterside og fremstiller seg som ekskludert fra det sosialfaglige blikket hvor motivasjonen er å kunne tilby hjelp som oppleves hjelpsom. Tiltakene barnevernet setter inn oppleves som en belastning og de ansatte oppleves som kontrollører mer enn som hjelpere.

Flere påpeker at barnevernet domineres av et individualiserende psykologisk kunnskapssyn mer enn sosialfaglig kunnskap hvor nettopp *sammenheng* mellom livsbetingelser og omsorgskompetanse legges til grunn (Andenæs, 2004; Levin, 2004; Kojan & Storhaug, 2021). Dermed blir foreldreveiledning det mest brukte tiltaket i barnevernet, mens tiltak rettet mot å avhjelpe en utfordrende *situasjon* sjelden blir brukt (Kojan & Storhaug, 2021). Det er også et manglende fokus på hvordan en belastende livssituasjon gir den enkelte mindre kapasitet til å ta imot individfokuserende veiledningstilbud. For eksempel er det ikke enkelt å skulle fokusere på foreldre-barn kurs dersom en samtidig lever i en krisesituasjon (Aarset et al., 2016; Aarset & Bredal, 2018; Kojan & Storhaug, 2021).

En identitet som barnevernmamma – barnevernets inkludering

Alle foreldrene opplever å bli gitt en identitet som «barnevernforelder». I det en fratras omsorgen for et barn blir en umiddelbart inkludert i barnevernets organisasjonssystem. Barnevernet er ikke et funksjonssystem, men en organisasjon som inkluderer individet gjennom sitt blikk for medlemskap. Det er imidlertid et system alle foreldrene hadde ønsket de *ikke* var inkludert i. Det å være inkludert gir en identitet forbundet med skam, og som aller helst ønskes skjult og fjernet. Alle vi snakket med ønsket å bli fratatt merkelappen «barnevernforelder».

Det var få av foreldrene vi snakket med som hadde opplevd å ha fått hjelp av barnevernet. Det er imidlertid unntak. Moren det henvises til nedenfor

opplevde å møte en saksbehandler som ga henne konkrete oppgaver på hva som måtte skje for at det skulle bli bra nok for barnet hennes:

«Og i mitt tilfelle, så tenkte jeg. Jeg skal klare dette. Jeg skal ordne jobb, økonomi, bolig. Og så etter det fikk jeg hjelp med rutiner, og disse andre tingene. Men jeg hadde ikke kunnet gjøre alt samtidig. Det hadde ikke gått. Men jeg fikk tid, og jeg klarte det. Jeg var fast bestemt på at jeg skulle klare det. Men jeg var avhengig av at noen sa til meg hva som ikke holdt. Hva jeg måtte gjøre og hva jeg måtte bli bedre på. To til fire år er det er det jeg trenger tenkte jeg. Men barneverntjenesten sa; «Du kommer aldri til å få de tilbake». De gjentok det. De hadde ingen tro på at det skulle gå. Og fosterhjemmet fikk beskjed om at mor var helt ute. Men det var jeg ikke. Jeg gikk ikke glipp av et eneste samvær. Jeg var alltid der når jeg fikk lov. Og det er klart, jeg fikk en god en saksbehandler, og en god kontakt. Og hun var tydelig. Hennes fokus var barna og hvordan jeg kunne bli god nok for dem. Denne ene personen betydde alt for meg. Og det er tilfældigheter. Jeg kunne fått en annen. Hun var nysgjerrig på meg».

Denne moren opplevde barnevernets inkludering som en hjelp til endring. Hun fikk konkrete oppgaver å jobbe med, og hun fikk tid. Gjennom inkluderingen fikk hun hjelp til å endre situasjonen sin og på den måten bli god nok til igjen å få omsorgen for barnet sitt. Når foreldre blir inkludert i barnevernets system blir spørsmålet om hjelp kontra tvangstiltak aktualisert. Norsk barnevern har fått alvorlig kritikk både nasjonalt og internasjonalt hvor barnevernet enten kritiseres for å gripe inn med tvangstiltak for tidlig, eller at hjelpen kommer for sent. Med bakgrunn i kritikken fikk Statens helsetilsyn i 2016 i oppdrag å gjennomgå et utvalg alvorlige barnevernssaker. I rapporten påpekes at årsaken til tvangstiltakene beskrives å være at foreldrene ikke har klart å nyttiggjøre seg hjelpetiltakene. Helsetilsynet påpeker imidlertid at det også vil være nødvendig å vurdere kvaliteten på barnevernets tiltak (Christiansen et al., 2015; Helsetilsynet, 2019). For eksempel reises det spørsmål om hjelpen foreldrene blir tilbudt før en omsorgsovertakelse har vært tilstrekkelig tilpasset foreldrenes utfordrende situasjon. Det blir også etterlyst og reist spørsmål hvorvidt alternative forståelser av familiens problemer er blitt drøftet (Helsetilsynet, 2019).

Kort oppsummering av funn

Analysen viser at foreldre som har blitt fratatt omsorgen for barnet sitt erfarer en rekke subjektidentiteter som ekskludert. Rettssystemet utelukker dem fra retten til å se og være sammen med barnet, og gir dem dermed en opplevelse av å være rettsløs. Ved å ikke ha kontakt med barnet sitt blir de fratatt en identitet som forelder, hvor de gjennom mediene blir ekskludert gjennom en iden-

titet som overgripere og barnemishandlere. I motsetning til fosterforeldrene blir de ikke ansett berettiget økonomisk støtte og hjelp for å kunne ivareta barnet. Heller erfarer de at hjelpen handler om foreldreveiledning uavhengig av hva problemet er. De er alle inkludert i barnevernet som system, uten at dette nødvendigvis sikrer en hjelp de opplever hjelpsom.

Diskusjon

Vår sosiale identitet blir til gjennom hvordan vi inkluderes i de ulike kommunikasjonssystemene i samfunnet. Det betyr ikke at vi ikke kan motsi oss den identiteten vi blir gitt. I vårt psykiske system kan vi tenke at vi ikke gjenkjenner identiteten slik vi får den presentert. Som moren i eksempelet over. Hun aksepterte ikke identiteten «barnevernsmor som ikke kan endre seg». Det vil likevel være slik at måten vi tenker om oss selv vil påvirkes av hvordan vi blir fremstilt i kommunikasjonen. Vi vil påvirkes av den sosiale identiteten vi blir tilskrevet, og den vil uansett kunne få direkte konsekvenser for hva vi blir tilbudt av hjelp. Å få hjelp fra helsevesenet forutsetter for eksempel en diagnose, og dermed en identitet som syk eller som pasient. Gjennom de sosiale tilskrivningene skapes forventninger til hvordan vi skal oppføre oss som personer og en vellykket inkludering skjer når systemene gir oss identiteter vi opplever å passe inn i (Luhmann, 2002c). Identiteter skapes dermed gjennom å koble det psykiske og sosiale systemet gjennom språk og kommunikasjon. Eller sagt på en annen måte, identiteten vår refererer både til en psykologisk og en sosial dimensjon (Moeller & D'Ambrosio, 2021).

Når vår sosiale identitet er prisgitt systemer vi ikke kan diktere, får det også avgjørende konsekvenser for hvordan vi ser oss selv (Luhmann, 2002c). Hvilken identitet kjenner vi oss mest igjen i, og hva skjer når vi over tid blir tilskrevet identiteter vi ikke kjenner oss igjen i? Som foreldrene i denne studien beskriver, kan andres beskrivelse av oss ha så stor innvirkning at vår egen opplevelse av hvem vi er, ikke blir mulig å formidle. Det er liten hjelp i å selv definere seg som en som trenger hjelp med mindre det sosialfaglige systemet ser dette behovet, på samme måte som det er liten hjelp å hevde sin rett om ikke rettssystemet anerkjenner din rett.

Det å være inkludert innebærer at en som individ kan kjenne en tilhørighet i et fellesskap. Når det å være inkludert i ett system ikke samtidig gir status som deltager i et annet system skaper det samtidig et samfunn med løs integrasjon. Det å være inkludert i barnevernssystemet gir ingen garanti for økonomisk trygghet, ei heller er du sikret rettigheter du som forelder kan tenke du har krav på. Sett fra inklusjonssiden fremstår et samfunn som er funksjonelt differensiert også som et samfunn med lav integrasjon.

På eksklusjonsiden er det motsatt. Her har samfunnet en høy integrasjon. Jo flere systemer du er ekskludert fra, jo større er sjansen for at du også blir

ekskludert fra andre systemer. Som foreldrene beskriver, det å være økonomisk underprivilegert øker sjansen for å falle utenfor også i andre systemer. En økonomisk belastende situasjon skaper konsekvenser for bosituasjonen, for din psykiske helse og en risikerer å bli inkludert som ikke god nok i barnevernets blikk. Relasjonen mellom funksjonssystemene er dermed varierende og flyktige og kan ikke fastlegges på en samlet samfunnsmessig måte (Luhmann, 2002).

Et sosialfaglig blikk ser sammenhengen mellom livsbetingelser og omsorgskompetanse. En sammenheng som må forstås på den måten at det som tilsynelatende fremstår som psykiske problemer og manglende omsorgskompetanse, like gjerne kan handle om belastningen av å ikke ha penger (Shultz-Jørgensen, 1999; Andenæs, 2004; Levin, 2004; Kojan, 2021).

Dersom sammenhengen mellom livsbetingelser og omsorgskompetanse utelates fra barnevernets blikk, rettes også et ensidig blikk på foreldre -barn samspillet og emosjonell omsorg. Dermed blir også svaret psykisk helsehjelp eller foreldreveiledningsprogrammer (Kojan & Storhaug, 2021). Når omsorgskompetanse blir forstått uavhengig av livsbetingelser og sosiale forhold blir spørsmålet om barnevernet og det sosialfaglige funksjonssystemet mangler sin tidligere strukturelle kobling.

Identiteten som «barnevernforelder» skaper en subjektposisjon som ekskludert og derav på «utsiden» av samfunnets funksjonssystemer. Problemer som på mange måter omhandler sosiale og politiske forhold plasserer dermed disse foreldrene i en undertrykt posisjon. Som tittelen på artikkelen indikerer, de har ikke *plassert seg* i en situasjon, de er *blitt plassert*.

Dermed blir spørsmålet om det som fremstår som et individuelt problem, egentlig er et politisk problem. I likhet med tidligere protestbevegelser som kvinnekampen, homokampen og kampen mot rasisme, kan også disse foreldrenes kamp ses som en kamp for at den personlige identiteten må forstås politisk. Dermed kan heller ikke løsningen være individuell, men strukturell. Som feministen Carol Hanisch uttrykker i et essay fra 1970; «the personal is political». Hanischs poeng er at typiske kvinnelige erfaringer blir fremstilt som personlige problemer som søkes løst gjennom terapi, men som i realiteten handler om sosiale og politiske mangler (Hanisch, 1970, 2006 i Moeller & D`Ambrosio, 2021, s. 196-198).

Med denne studien som eksempel er identiteten som «barnevernforelder» ikke bare et anliggende for det enkelte individ. Heller er det et politisk ansvar. Perspektivet maner til et blikk for hvordan samfunnet konstruerer og produserer en identitet som «barnevernforelder». Det er likevel ikke et perspektiv som gjør den enkelte stolt av sin identitet. Selv om ansvaret flyttes fra individet, vil det fortsatt ikke være en identitet den enkelte vil fremheve. På den måten representerer Hanisch en svak identitetspolitikk.

En annen tilnærming er oppropet «The Combahee River Collective Statement» som en gruppe Afrikanske kvinner publiserte i 1977. Her er fortsatt

slagordet «det personal is political», og poenget er fortsatt politisk oppmerksomhet og vilje, men her er målet en *oppblomstring* av identiteten (Moeller & D'Ambrosio, 2021, s. 198). Fra dette perspektivet er hensikten tiltak som gjør identiteten som barnevernforelder noe å løfte frem og være stolt av.

Foreldreidentiteten som «barnevernforelder» må dermed anerkjennes og løftes frem som betydningsfull. Skal vi lykkes i dette kan vi ikke fortsette å se hensynet til barnets beste løsrevet fra barnets relasjonelle kontekst.

Avsluttende refleksjoner

Studien viser hvordan det å bli fratatt omsorgen for et barn kan medføre en rekke tilleggsekskluderings. Den enkelte har ikke kontroll eller styring over sin egen subjektidentitet når den enkeltes ekskludering er overlatt til funksjonssystemene selv. Er det likevel slik at vi kan tale om likeverd og likhet for alle slik menneskerettighetene hevder (Luhmann, 2002)? Er det ikke heller slik at disse foreldrene beskriver ekstreme ulikheter i tilgangen til samfunnets ressurser og goder? Når ekskluderingen blir så omfattende og på så mange områder, er det få positive subjektposisjoner den enkelte forelder kan se seg selv med. Spørsmålet blir hvor mange systemer vi må inkluderes i for å kjenne tilhørighet som sosialt inkludert. Eller motsatt, hvor mange systemer kan foreldre som har blitt fratatt omsorgen for barnet sitt være ekskludert fra, og likevel kjenne seg anerkjent som et likeverdig samfunnsmedlem?

Med menneskerettighetene har samfunnet etablert en selvbeskrivelse av oss alle som frie og likeverdige mennesker med tilhørende rettigheter (Moeller, 2008). Menneskerettighetenes stadfestelse av at alle er like mye verdt synes likevel i denne sammenhengen å være langt fra realiteten. Både sosialt og rettslig fremstår disse foreldrene som ekskludert, ikke bare i et familieperspektiv, men fra en rekke av samfunnets funksjonssystemer.

Det er med andre ord lite som taler for likeverd og likhet for disse foreldrene. Heller fremstår menneskerettighetene mer i tråd med det Luhmann beskriver som utopiske og kontrafaktiske (Luhmann, 2016). De fremstår mer som et mål enn noe som representerer disse foreldrenes posisjon i dagens samfunn (Moeller, 2008). Problemet er at de fremstår ubegrensede, dermed forsvinner også angripeligheten når den konkrete lov skal tolkes. For den konkrete forelder fremstår de nærmest ubrukelige fordi de gir inntrykk av å være noe de ikke er. For disse foreldrene ville det vært til liten hjelp i å henvise til menneskerettighetene i møte med barnevernet.

Paradoksalt nok viser likevel praksis at menneskerettighetene kanskje er det eneste sted å se for foreldre som mener seg urettmessig fratatt sitt barn. Flere foreldre har blitt anerkjent for urettmessig behandling fra barnevernet. Dommene i EMD har fått betydning for barnevernets praksis i Norge (Alvik, 2021; Aamodt & Sommerfeldt, 2022). Fra for eksempel å ha en standardi-

sert tilnærming til samvær mellom barn og foreldre, er samvær nå noe som i større grad vurderes individuelt. Samtidig er det blitt et langt større fokus på at omsorgsplasseringer i utgangspunktet skal være midlertidige (Aamodt & Sommerfeldt, 2022). Dermed ser vi hvordan menneskerettighetene likevel kan ha en funksjon.

Den funksjonelle differensiering er et produkt av samfunnets utvikling. Det betyr ikke at vi ikke også kan lese og forstå samfunnet ved å se etter makt, klasse eller grad av integrasjon. Samfunnets ulike differensieringer erstatter ikke hverandre, men må forstås som suppleringer. Ved å se samfunnet som funksjonelt differensiert tilbys imidlertid andre analyseblikk.

I denne artikkelen har vi brukt én konkret forskjell, nemlig forskjellen mellom inklusjon og eksklusjon i analysen av materialet. Det innebærer at det som analyseres frem kan fremstå overpoengtert og urealistisk kontrastfylt. Differansen mellom inklusjon og eksklusjon forekommer empirisk sett aldri så tydelig at alle personer kan tilordnes den ene eller den andre siden (Luhmann, 2002). Heller ikke er et funksjonssystemets subjektbeskrivelse entydig. Selv om for eksempel foreldrene opplever en mangel på rettigheter betyr ikke det at de er fullstendig ekskludert i rettssystemet i alle saker. Opplevelsen blir dog ikke mindre av den grunn. Identiteten som rettsløs og den konkrete situasjonen er forpliktet til hverandre. En kjenner seg ikke rettsløs om en er utestengt fra rettigheter uten betydning.

Noter

1. Dette ser vi også gjennom Barnevernreformem (Norge), Barnet i centrum, (Sverige) og Barnets reform (Danmark).
2. Norges Institusjon for menneskerettigheter, januar 2022. Norge dømt i storkammersak i EMD om barnevern - NIM (nhri.no).
3. Vi henvendte oss til organisasjonen for barnevernsforeldre (OBF) og ba denne forespørre aktuelle foreldre. Organisasjonen la ut invitasjon på sin facebook side med kontaktinformasjon til oss forskere slik at interesserte foreldre eventuelt kunne ta kontakt direkte. Det var også situasjoner hvor lederen i organisasjonen ga oss kontaktinformasjon til foreldre etter oppfordring fra dem. Vi tok deretter kontakt og avtalte tid for intervju. Alle intervjuene ble gjennomført i 2020. Representantene ble intervjuet mellom 60 – 120 minutter og representerer alle Norges landsdeler.
4. NSD er organisert som et statlig eid aksjeselskap under Kunnskapsdepartementet (KD) og er et nasjonalt senter og arkiv for forskningsdata. Om NSD - Norsk senter for forskningsdata | NSD.
5. I 2015 var advokat Thea Totland en av 268 fagfolk som underskrev bekymringsmeldingen til barneministeren om at barnevernssystemet ikke ivaretar barn på en forsvarlig måte.

Referanser

- Aamodt, H. (2015). Brukermedvirkning i barneverntjenesten – en dispositiv analyse. *Tidsskrift for Arbejdsliv*. 17(2), s. 70-86 DOI: 10.7146/tfa.v17i2.108993.
- Aamodt, H. (2021). Barnets rett til deltagelse i en barnevernkontekst- et perspektiv ut over det rettslige. *Norsk sosiologisk tidsskrift*. 5, (4) s. 1-13, <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2021-04-03>.
- Aamodt, H. & Mossige, S. (2014). Kontakt på sosiale medier mellom foreldre og barn under offentlig omsorg. "Det er jo morsomt for mamma å følge med på oss. Da ser hun at vi driver med idrett" NOVA Rapport 4/14. (fagarkivet.oslomet.no) URI <https://hdl.handle.net/20.500.12199/6436>.
- Aamodt, H. & Sommerfeldt, M. (2022). Hvordan besluttes samvær mellom foreldre og barn under offentlig omsorg? *Tidsskriftet Norges Barnevern*. In press.
- Aarset, M. & Bredal, A. (2018). Omsorgsovertakelser og etniske minoriteter. En gjennomgang av saker i fylkesnemnda. NOVA Rapport 5/18 (fagarkivet.oslomet.no) URI <https://hdl.handle.net/20.500.12199/5130>.
- Aarset, M. F., Aamodt, H. & Engebrigtsen, A. (2016). Barn og familie i mottak - samarbeid mellom asylmottak og kommunalt barnevern. Kunnskapsoversikt og temaer til bruk i kurs. Rapport. Vol. 16. (1). ISBN: 978-82-7894-576-6.
- Alvik, I. (2021). Samvær etter omsorgsovertakelse- en undersøkelse av praksis fra fylkesnemnder og lagmannsretter. *OsloMet Skriftserie, rapport 4*.
- Andenæs, A. (2004) Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. Nordisk sosialt arbeid. Side 19-33, Vol. 24. Iss 1. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3037-2004-01-03>.
- Andersen, N. Å. (2021) *At iagttage noget igennem noget andet – at skabe empiri hos Erslev, Foucault og Luhmann*. I J.G. Pors & E. Hustad. Eklektiske analysestrategier. (1. utgave, s. 247-280) Nyt fra Samfundsvidenskaberne Ankestyrelsen (2013). Styrk forældreansvaret for udsatte børn og unge - et overblik over reglerne om forældre- og ungepålæg. København: Socialstyrelsen og Ankestyrelsen.
- Boyle, C. (2017) 'What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care? A systematic review', *Child & Family Social Work*, 22, 22-33.
- Bøe, T., Sivertsen, B., Heiervang, E., Goodman, R., Lundervold, A.J., & Hysing, M. (2014). Socioeconomic status and child mental health: The role of parental emotional well-being and parenting practices. *Journal of abnormal child psychology*, 42(5), 705-715.
- Chateaufort D, Turcotte D and Drapeau S (2017) The relationship between foster care families and birth families in a child welfare context: The determining factors. *Child & Family Social Work* 23(1): 71-79.
- Christiansen, Ø., Bakketeig, E., Skilbred, D.T., Madsen, C., Havnen, K.J.S., Aarland, K., & Backe-Hansen, E. (2015). *Forskningskunnskap om barnevernets hjelpetiltak*.
- Clifford, G., Fauske, H., Lichtwarck, W. & Marthinsen, E. (2015) Minst hjelp til dem som trenger det mest? Sluttrapport fra forsknings- og utviklingsprosjektet «Det nye barnevernet». *NF-rapport nr. 6/2015*.

- Clausen, S-E. & Kristofersen, L.B. (2008). Barnevernsklienter i Norge 1990-2005. En longitudinell studie. *NOVA Rapport nr. 03*.
- D'Andrade, A.C. (2015). Parents and Court-Ordered Services: A Descriptive Study of Service Use in Child Welfare Reunification Families in Society: *The Journal of Contemporary Social Services*. DOI: 10.1606/1044-3894.2015.96.5.
- Djup, H.W. (2022). Dynamikk i familier og foreldres omsorgsevne tolkes uten å ha nok kjennskap til kulturell kontekst. *Fontene*. d. 23. juni. Fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker – Årsrapport 2021.
- Gerds-Andresen, Tina (2020). «Fastsettelse av samvær ved omsorgsovertakelse: En analyse av hvordan fylkesnemnda begrunner sin utmåling». I *Kritisk juss* 2020 nr. 2, s. 125-153.
- Gibson, M. (2020). The shame and shaming of parents in the child protection process: findings from a case study of an English child protection service, *Families, Relationships and Societies*, 9(2), 217-233 <https://bristoluniversitypressdigital.com/view/journals/frs/9/2/article-p217.xml>.
- Helsetilsynet (2019). Det å reise vasker øynene. En gjennomgang av 106 barnevernssaker. Statens helsetilsyn.
- Hennum, N. (2015). Makten i barnet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*. Vol. 92, Nr. 2, 2015: 125- 138. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1838-2015-02-05>.
- Hennum, N. (2017) The Norwegian child protection services in stormy weather, *Critical and Radical Social Work*, vol 5 no 3, 319-34, DOI: 0.1332/204986017X15029695863676.
- Hennum, N., & Aamodt, H. (2021). The place of children in the imaginary of welfare states, *Critical and Radical Social Work*, 9(2), 205-217. <https://bristoluniversitypressdigital.com/view/journals/crs/9/2/article-p205.xml>.
- Hestbæk, A.A. & Jacobsen, A.F. (2019). «Retten til familie» *Weekendavisen* d. 13. desember.
- Hestbæk, A.D. (2021). «Anbringelsesområdet er et ukontrollert eksperiment» *Børn*, d. 21. januar.
- Houston, S. (2016) 'Empowering the "shamed" self: Recognition and critical social work', *Journal of Social Work*, 16(1), pp. 3-21.
- Justesen, L. & Mik-Meyer, N. (2010). *Kvalitative metode. I organisations- og ledelsesstudier*. Hans Reitzels Forlag.
- Jørgensen, S. (2017). *Det er jo rarest at vi er enige om at der er brug for at samarbejde: – en eksplorativ studie af samtaler mellem forældre og socialarbejdere i børnesager med særligt fokus på grænsedragninger mellem frivillighed og tvang*. Aalborg Universitetsforlag. Ph.d.-serien for Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Aalborg Universitet <https://doi.org/10.5278/vbn.phd.socsci.00069>.
- Karmsten, K., Frederiksen, S., Mørch, F.H., & Hestbæk, A-D. (2018). *Kontinuitet i anbringelser: Delrapport II: Når forældre og forvaltning mødes*. VIVE Rapport.
- Kojan, B.H. & Fauske, H. (2011). Et klasseperspektiv på barnevernets familier. *Tidsskrift for Velferdsforskning*, (2), (9).

- Kojan, B.H. & Storhaug, A.S.(red.). (2021). Barnevern og sosioøkonomisk ulikhet – sammenhenger, forståelser og ansvar. NTNU, Rapportserie for sosialt arbeid(6), 6 ISSN 2535-32X.
- Kojan, B.H. (2021) Hva barnevern kan være. Barnevernet trenger et sosialt retningskifte. *Dagsavisen* d. 17. november.
- Lausten, M., Frederiksen, S., Fuglsang, R., & Hestbæk, A.D. (2017) «Det bedste valg er ikke altid at sætte udsatte børn og unge i familiepleje». *Politiken*, d. 17. april.
- Lalayants, M. (2020) Peer support services in family reunification process in child welfare: perceptions of parents and family coaches, *Journal of Family Social Work*, 23:5, 449-471, DOI: 10.1080/10522158.2020.1754314.
- Levin, I. (2004). *Hva er sosialt arbeid?* Universitetsforlaget. Lov om barneverntjenester (1992) (lov-1992-07-17-100).
- Luhmann, N. (1986). *Love as Passion*. Polity Press.
- Luhmann, N. (1990). *Essays on Self-Reference*. Columbia University Press.
- Luhmann, N. (2002a) Inklusion og eksklusjon, *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, 3:1, 121-139, DOI: 10.1080/1600910X.2002.9672817.
- Luhmann, N. (2002b) *Massemediernes realitet*. Hans Reitzels forlag.
- Luhmann, N. (2002c). *Theories of Distinction*. Redescribing of modernity. University Press.
- Luhmann, N. (2016) *Samfundets samfund*. Hans Reitzels Forlag.
- Lyer, P., Boddy, J., Hammelsbeck, R. & Lynch-Huggins, S. (2020). *Contact following placement in care, adoption, or special guardianship: implications for children and young people's well-being. Evidence review*. Nuffield Family Justice Observatory.
- Marx, V. (2012). Livet som plejebarn er et liv som sekundavare. *Information Weekend* d. 14.- 15. april.
- Moeller, H.G. (2006). *Luhmann Explained. From Souls to Systems*. Open Court.
- Moeller, H.G. (2008). »Human Rights Fundamentalism« The Late Luhmann on Human Rights. *Soziale Systeme*. 14. 10.1515/sosys-2008-0110.
- Moeller, H.G. & D`Ambrosio, P.J. (2021). *You and Your Profile. Identity After Authenticity*. Columbia University Press.
- Morgan, H.C., Nolte, L., Rishworth, B. & Stevens, C. (2019). 'My children are my world': Raising the voices of birth mothers with substantial experience of counselling following the loss of their children to adoption or foster care. *Adoption & Fostering*, 43(2), 137-154.
- Munro, Eileen (2011): The Munro Review of Child Protection: Final Report. Department for Education, UK Government.
- Nissen, M.A. (2010). Nye horisonter i sosialt arbejde: en refleksjonsteori. Akademisk Forlag Norsk Fosterhjemsforening (2019, 27. juni). *Brobyggerprogrammet*. <https://www.fosterhjemsforening.no/brobyggerprogrammet-pa-nett/>.
- Picot, A. (2016) Child protective services and family cultures: a comparative study of Norway and France, Oslo: SAM - PhD in Social Work and Social Policy, OsloMet.

- Pors, J.G. & Hustad, E. (2021) Når problemer kalder på samtænkning – indledende tanker om eklektisisme som samfundsfaglig analysestrategi. I J.G. Pors & E. Hustad. *Eklektiske analysestrategier*. (1. utgave, s. 13-37) Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Pösö, T., Skivenes, M., & Hestbæk, A-D. (2014). Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states - time for a child centric approach? *European Journal of Social Work*, 17(4), 475-90. <https://doi.org/10.1080/13691457.2013.829802>.
- Riessman, C.K., (1993). *Narrative Analysis*. Qualitative research methods series. A sage university paper.
- Schultz Jørgensen, P. (1999). " Barnet i risikofamilien". I Dencik, L.& P. Schultz Jørgensen (red.) *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Hans Reitzels Forlag.
- Stang E.G & Baugerud GA (2018). *Samvær etter omsorgsovertakelse. En barnefaglig og juridisk utredning*. OsloMet Skriftserie 2018, nr. 10.
- Syrstad, E. & Slettebø, T. (2020). To understand the incomprehensible: A qualitative study of parents' challenges after child removal and their experiences with support services. *Child & Family Social Work*, 25(1), 100-107. doi:10.1111/cfs.12662.
- Totland, T. (2018). «Barneadvokat reagerer på omsorgsovertakelser: – For mye skjønn og finmåling av omsorg». *Fri Fagbevegelse* d. 29. november.

Nettsider

- Bufdir (2014). Akuttarbeid i kommunalt barnevern. <https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/>.
- Akuttarbeid_kommunalt_barnevern.pdf.
- Strand Lobben and others v. Norway (2019) Case of Strand Lobben and others v. Norway. (Norsk sammendrag) i Lovdata, no. 37283/13, 10.09.2019.
- Organisasjonen for barnevernsforeldre (OBF).
- Politisk plattform | Barnevernsforeldre OBF (barnevernsforeldrene.no).

Summary

The article is the result of a research project that studies care order from a parent's perspective in Norway. In this article, we examine how mothers, who have experiences with transfer of care of their children, are included and excluded in society and thus given different subject identities. Identities in which the individual does not necessarily recognize themselves, but which can nevertheless lead to exclusion from important welfare benefits. Being included in the child welfare system does not necessarily mean receiving help that the individual experiences as helpful. Rather does the child welfare service appear to be disconnected from the social work system where living con-

ditions and care competence are seen in a context. Nor does the legal system seem to come to the aid of these parents. Finally, the possible function of human rights is thematised. The article's analytical perspective is grounded in the system theory of Niklas Luhmann.

Keywords: child welfare services, care order, inclusion, exclusion. identity, Niklas Luhmann, systems theory